

dr. theol. Jacob Coler udsendte 1588 et lille illustreret skrift om fundet. Alle afbildninger viser på fiskens venstre side bogstaverne VICIM (og nogle utydelige tegn), og de gav anledning til spekulative tydinge. Iflg. et flyveblad fra Lübeck spåede fisken den kristne verdens ødelæggelse af de vantro og derefter dommedag, hvor Kristus skulle vise sig i skyerne og sige vici (jeg har sejret). Også dr. Coler mente, at indskriften varslede verdens undergang, som ville indtræffe år 1600 (VIC = 600, IM = 1000), og Herren ville sejre (vicimus). En franskmænd, der kaldte sig Antipas (»imod alle«) rejste til København, hvor han 18/5 1589 blev venligt modtaget af Sjællands biskop. Resultatet af hans »videnskabelige« undersøgelse udkom 1591 tilegnet Christian IV. Af de små skrifttegn på fisken læste han Europas skæbne frem til år 1628 (1), sml. s. 195.

Præsten i Møjrup ved Oddesund skrev 1627 en bog, hvori det hedder, at »Gud har givet sin vrede tilkende med nogle underlige og ukendte bogstaver, som han har skrevet på begge sider af en sild, som blev fanget i Ottesund år 1614 den 4. april«. I selskab med adskillige andre havde præsten selv »set og haft i hænde« en anden mærkelig sild fanget sammesteds den 18. januar 1618. De røde bogstaver eller tegn på fiskens sider måtte efter hans mening tolkes som et varsel fra Vorherre, at fiskeriet skulle lægges øde – »som også på det nærmeste er sket«. Han sigter til følgerne af Aggertangens gennembrud i 1624 (2).

Da kristendommen var indført på Helgoland gav man et lille gudebillede, som altid havde været fiskeriet gunstigt stemt, en helgens navn. Et år hvor silden udeblev besluttede man at bære billedet tre gange omkring øen. Ved den lejlighed dristede nogle modvillige sig til at piske det, og lige siden kom ingen sild til Helgoland.

Andre versioner: Der blev altid båret et krucifiks omkring på øen før man tog på fiskeri, og bagefter lod utallige sild sig se oven på vandet. Men efter at en fisker i overmod havde pisket en sild og kastet den tilbage i vandet, drog alle sildene bort, og øen blev så hjemsoget af pesten, at kun fjorten overlevede. – Engang var der så mange fisk, at helgolønderne ikke havde tønder og salt nok til silden, som kom helt op på stranden. En gammel vrisen kone tog da en køst og fejede dem væk, og så forsvandt sildene fra øen (3).

En pengegridsk frue på Ørslev kloster ved Limfjorden købte et år, da der var særlig mange sild i fjorden, alle de sild hun kunne opdrive; hun lod dem vindtørre på loftet og ventede indtil der kom mangel på fisk og andre fødevarer for derpå at

sælge dem med stor fortjeneste. Men prisen var så høj, at sildene snart var usælgelige, og fortrydelig derover strøede hun dem som halm under kvæget idet hun svor, at hellere ville hun bruge silden på den måde end sælge den. En gammel troldkyndig kone harmedes over denne ugudelighed, sejlede med en kobberkedel ud på fjorden og lod den gå til bunds med mange bevægelser. »Siden den tid har der ikke været sild på det sted i fjorden« (4).

I et eventyr får bejler tre sild som beværtning hos pigens forældre og hænger dem til minde herom op på sit loft (5). En æske hentet fra helvede indeholder en spegesild, dreng spiser den og bliver gravid (6). Fiskere får ordre til at finde et knippe nøgler på havets bund, som en prinsesse har tabt eller ladet falde i vandet; det er svært at oplede, silden græder så meget af skuffelse at dens øjne bliver røde, og det er de stadigvæk (7). Et eventyr slutter med, at man til brylluppet får spegesild i en træskobund (8).

Et år spegesilden var meget dyr købte molboerne i Århus en tønde spegesild og satte dem ud i gadekæret for at de skulle yngle. Men året efter fangede man kun en stor fed ål, der måtte have ædt alle sildene. Man besluttede, at tyven skulle lide den værste straf, og en gammel molbo, som engang var ved at drukne, foreslog at sejle ålen så langt ud på havet, at den ikke kunne svømme i land og således måtte drukne. Idet den svømmede væk sagde han: Ja, se bare, hvor hård døden er at gå på, sådan som den vrider sig ynkeligt! (9).

Hvor mange røgede sild går der i en tønde? (ingen – for de er alle livløse) (10).

LITTERATUR: (1) 921 1,1917,145-50; (2) 627 154; (3) 581 136; (4) 847 1,125; (5) 283 3,40; (6) 283e 2,113; (7) 464 5,158; (8) 464 5,329; (9) 703 1,574f; (10) 212c 3,203 (Als).

ORDSPROG, TALEMÅDER, SLANG

Sild hører til de sparsomme måltiders udgifter; det er et let arbejde at lære at dele en sild (tørret sild skæres i to stykker før den koges); skare af sild jager ofte hvaler på flugt (alle Peder Laale; 1).

Når madmoderen ikke udbløder silden i vand, bløder folkene den siden i øl (Møn 1735; 2). Man skal tage sild mens man ser dem (3), ikke sælge sildene før man har dem i garnet (Thy; 4).

Sild er en vanskelig fragt, i al fald om morgenen (5).

Spege silden før den fanges = gøre noget bagvendt; smøre en om hånden med en tør sild = narre no-

gen med tomme løfter (o. 1700). Han vil op og age sild – om den, der praler, slår noget stort op eller foretager sig, hvad man mener han ikke slipper godt fra (Mors 1807; 6).

Være så glad som syv tørre sild i en pose, – som syv sild i en saltpose (7); han kører, så hjulene ikke er større end sildeøjne (8).

Være bét som en sild (9), tynd som en vindtør sild, være stuvet sammen (i parterret) som sild i en tønde (10), være døv/stum/død som en sild, – som en røget sild (11).

Det er ikke en røget sild værd (1600-t; 12), – ikke mange sure sild værd, ikke en sur sild værd (1600-t ff; 13), det giver jeg ikke mange rådne sild for (14).

Der skal syv Resenboere (landsbyen ved Viborg) om én spegesild (15). Der er skæl på sild, sagde konen, hun tog de store (Als; 16). Det er ikke sådan en sag at tage en sild og rende og bide af den (17). Nu går silden i land = nu kommer det heldige øjeblik (18).

Her skal dog lugte af mad, sagde kællingen, hun smed et sildehoved på ilden; det skal smage af noget, sagde manden, han dyppede sin spegesild i salt; det er mad for mons, sagde Per Fisker, han gav sine børn et sildehoved at spise (19).

Om vinteren, når murerne var arbejdsløse og det var svært at skaffe føden, sagde man: Nu ligger han på ryggen og spør om, hvad indmaden i en sild koster (20).

Den magre person er en spegesild, bruges også

som skældsord (21). En død sild = sløv, kedelig person, forslag der ikke kan gennemføres; sildekasser = store ildelugtende sko; sildesalat = ordener på uniform; blive gjort til sildesalat = få bank; pibesild = grædende barn; spegesild er buntmager-slang for »flad« nertz; røget sild kaldes forgyldt lig eller guldfisk; spegesild benævnes hørkræmmer-gæs, islandske gæs, gillelejefasaner (22).

Sildeglimt, sildeskæl, sildeøje = tiøre; sildeskæ var også en lille tynd kobbermønt (1800-t) (23). Sildeben = mønster i klæde, murværk, parketgulv; gråt hår. Til den ubarberede siges: du har nok spist sild. Hænge sildevoddet ud = skyde underlæben trodsigt frem (Jylland). Sildejyde var et øgenavn eller skældsord til jyd (1738; 24).

LITTERATUR: (1) 550 457,484; (2) 561 2,245; (3) 878 183; (4) 181 30; (5) 212c 3,202; (6) 769 130; 464c 2; (7) 794 5.1,32,198; 464c 571; (8) 794 6,10; (9) 794 2,136; (10) 903 6,1848,228; 659 18,1364f; (11) 202c 3,245; (12) 434 5,893 (Thomas Kingo); (13) 283 3,217; 459b 69; 561 2,245; 659 18,1364f; (14) 423; (15) 464 9,106; (16) 878b 190; (17) 235 9,1939,201 (Sønderholm); (18) 561 2,245; (19) 561 1,279,631; 2,310; (20) 311 46,1952,107; (21) 76c 40; 212c 3,480; (22) 23 46,144; 170 1905,18; 76c 33f,89,132,310; (23) 76c 109; 659 18,1374f; (24) 659 18,1371.

Passagerer står »som sild i tonde«, mens de venter på at komme op i sporvognen. Foto: Det kgl. Bibliotek.

Laks, *Salmo salar*

Den alm. eller europæiske laks har græsgrøn ryg med sorte pletter, sølvglinsende sider og hvid bug. Hannen kan blive halvanden meter lang og bliver i yngletiden broget i rødt, gult og blå. Fanges navnlig ved Bornholm og iøvrigt når den søger op i åer for at lege.

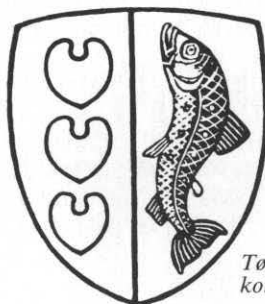
– Danmarks Dyreverden 4, 72-77.

»Hun [var] verdens smukkeste fisk! Af månens sølvskær lyste hendes skælbrynje« *Svend Fleuron* (1).

Laks, fællesgermansk navn, gammeldansk og oldnordisk lax; af indogerm. lak-so-s med uvis oprindelse, måske beslægtet med oldindisk (sanskrit) laksa 'uoverskuelig mængde' (2) og da sigtende til, at laksen vandrer i vældige stimer. Som persontilnavn Lax 1300-1400-t (3), indgår i stednavnet Laksegård 1347 ved Skern, Laksfang 1641ff Varnæs, Laksegårde 1660ff Haslund s., og antagelig i Laksholm ved Lyø (4).

Striler Vendsyssel o. 1880 (5), opkaldt efter de vestnorske bønder, der ligesom fisken var grå- (klædt); *sigge* Bornholm (6), på Birkholm spøgefuldt *Lars* (Las) (6a).

Hagelaks 1763ff og *krogglaks* 1820 (7), han med krogformet tap af bindevæv på spidsen af underkæben; han i yngledragt: *røddred*; laksen der maj-juni stiger op i Gudenå: *løvspringer* (8); mager

Tørring-Uldums kommunevåben.

laks: *slangelaks*, *søslange*, *jomfru* (der menes gammeljomfru) (9); ung eller lille laks: *gilling* o. 1700, *svelling* o. 1700ff, Bornholm 1745 (10); spæd yngel: *orred*-, *ørteblik(ke)* Kolding o. 1900 (11); stegt laksefisk: *alne* o. 1300 (12).

Færøerne: *laksur*; Grønland: *ekaluk*, *kapisilik*.

Laks i kommunevåben: Tørring (laks og åkandeblade) 1953ff, Borris 1950-70, står for henholds-

Højdekorerede officerers ordenspragt kaldes populært for »sildesalat«. Generalmajor Erik With malet af Hans Henningsen.

PROSA OG POESI

Der er mere end sølvglans ved silden, thi den skinner i purpur, grønt og blå, trodser den mest strålende sommerfugl *Arthur Feddersen* (1); sild i gråflammet silke med stænk og skjolder af sølv *Ellen Raae* (2).

Ude i det blanke spejl skar med et, · som tusind små søvlimt, · en hærske af dansende sild *Eline Hoffmann* (3); silden lå som et dræt af sølv · og blinkede i bådens bælg *Jørgen Vibe* (4). Silden er solskin, der ta'r sig et bad, · herlig i havet og herlig på mad · speget eller røget *Knud Andersen* (5). Konerne sidder ved Gammelstrand · tykke som hopper med føl i. · Sildekasser i solens brand · lyser som skuffer med sølv i *Piet Hein* (6).

Solens skælmske sildeblink om stævnen *Asger Dam* (7).

Endv. s. 208.

Erik Bertelsen, Høstsild (8), Sang om en spegesild (9); Kai Hoffmann, Høstsild (10); Fredrik Nygaard, Efterårsilden (11); Jørgen Vibe, En sang om silden (12).

LITTERATUR: (1) 211 106; (2) 755 60; (3) 344 14; (4) 897c 14; (5) 15d 44; (6) 324 3.saml. 26; (7) 146 19; (8) 56k 23; (9) 56e 57f; (10) 345h 32f; (11) 641b 42f; (12) 897 25-27.